

28. Hongerwinter

Heel snel veranderde er veel voor ons. Uit Engeland had de regering in ballingschap geboden dat er geen treinen meer mochten rijden. Dat zou de Duitsers hinderen in het vervoer van troepen en voorraden. Een stukje lijdzaam verzet.

Dat bevel betekende heel veel meer, waaraan men in het veilige Engeland niet op had gerekend. Als er geen treinen meer reden dan konden er ook geen kolen meer worden aangevoerd. Heel Nederland was voor kolen en gas aangewezen op de kolenmijnen in Limburg. Er werd nog wel wat aangevoerd door trage binnenschepen, maar dat was mondjesmaat in vergelijking met de ellenlange kolentreinen die ook veel sneller waren.

Schaarste

Het gas ging op rantsoen, nog maar enkele uren per dag. De kolenrantsoenen werden meer dan gehalveerd. Het werd koud in huis. Er ontstond een levendige (zwarte) handel in brandhout. Maar ja, dat was al snel alleen nog bereikbaar voor mensen met veel geld. Er verdwenen houten banken en hekken uit de plantsoenen.

Alles wat op straat stond en kon branden, verdween. De kolenboeren hadden niks meer te doen. En intussen werd het kouder. Echt warme kleding hadden we allang niet meer. Gebreide kousen en truien waren al sleets en dus dun. Oude gebreide kleding werd uit kasten opgediept en uitgehaald.

Van de wol werd weer nieuwe kleding gebreid. Soms in de vreemdste kleurcombinaties. Gaf niet, als het maar warm was! Versleten wollen kleding mocht niet worden weggegooid maar moest worden ingeleverd. Daarvan werd weer 'nieuwe' wol gesponnen, alles in een lelijke grauwe kleur en van slechte kwaliteit. En op de bon, dus maar een klein beetje per persoon.

Met eten, vooral aardappels en meel, ging het ook snel achteruit. Veel werd door de moffen in beslag genomen en wat nog voor ons overschoot kon alleen maar met schuiten worden vervoerd. Die waren traag en het was gevaarlijk. Er kon altijd een vliegtuig opduiken die zo'n schip onder vuur nam. Varen moest dus vooral 's nachts. Voor zover dat dan door de Duitsers werd toegestaan. Of niet door hen in beslag genomen! De aanloop van de hongerwinter.

Jongens proberen nog wat voedsel te bemachtigen uit de lege melkbussen en gamellen. Het eten werd klaargemaakt in een gebouw van de Hollandia Melkfabriek. Het werd uitgedeeld in het Weeshuis en in het gebouw van C.J.V. 'Liefde en Vrede' aan de Gedempte Biersloot.

Foto J. Sluimer. Collectie Stadsarchief Vlaardingen.

Schoenen waren al jaren op de bon en van slechte kwaliteit. De schoenen met houten zolen waren inmiddels ook versleten. Bij sommigen lag de zool los onder het hout en werd bij elkaar gebonden met touw. Ook zag je steeds meer mensen die op hun blote voeten liepen. Ook in de sneeuw.

Ons huis was op den duur niet meer verwarmd, geen kolen meer. Zo'n huis wordt dan in de winter door en door koud. Alles wat je beetpakte maakte je handen nog kouder, alle ruiten waren dichtgevroren met ijsbloemen.

Nel lag nu hele dagen op bed. Ze ging niet meer naar de lighallen, te koud. Voor haar werd af en toe nog wel een warme kruik gemaakt. Ik ging dan soms een poosje bij haar liggen om weer een beetje warm te worden. Ik las haar dan voor uit de kinderboekjes die we hadden. Ze wilde weten hoe ik wist wat ik in de boekjes las. Ik leerde haar de letters en hoe die woorden maakten. Op die manier kon ze al vroeg aardig lezen.

Gaarkeuken

Elke dag moest er eten worden gehaald bij het uitdeelpunt van de Centrale Keuken, in de volksmond de gaarkeuken. Er waren vaste uitdeeltijden die alfabetisch werden geregeld. Op die manier had je soms lauwe watersoep maar soms ook nog goed warm eten met wat meer voedingswaarde. Het eten werd uitgedeeld door schoolpersoneel en ambtenaren die toch nauwelijks iets te doen hadden. Mijn moeder of ik haalden de soep. Op het laatst deed ik dat het vaakst.

Het eten was in het begin nog best wel redelijk smakelijk, voor zover een pot voor duizenden mensen tegelijk smakelijk gemaakt kan zijn.

Maar ja, kieskeurig zijn leerde je wel af. Later werd het slechter. Meestal een dunne soep met de vage smaak naar erwten waarin slijmerige, half doorzichtige klonten dreven. Ronduit smerig, waarop we verschillend reageerden.

Pa en Ma moesten het voorbeeld geven, ze probeerden het zonder kokhalzen te eten. Mij lukte dat niet, maar ik at het wel. Henk at alles wat je hem voorzette. Het probleem begon bij Aad die weigerde dat gore spul te eten. Hevige tonelen volgden. Pa nam hem op schoot, zette hem klemvast tussen zijn knieën, wong zijn mond open, perste daar een lepel smurrie in en sloot zijn mond af. Half stikkend kon Aad niets anders doen dan slikken. Zo werd schep voor schep het bord leeg gevochten. Ma huilde en Pa hield zich streng.

Later zei Pa me dat het een kwestie was van doodgaan of dit. Hij vond het ook vreselijk. Maar ja, Aad was er erg slecht aan toe. Nel ging naar de boerderij van Boer Bos aan de Broekweg aan de Vliet. Het heeft haar gered, denk ik.

Op kindertransport

Intussen werkten de plaatselijke kerken weer met kerken in Noord Nederland om de ergste gevallen op te vangen. Pa gaf Aad op. Op de verjaardag van Oma Bot, 2 februari, waren Pa en Ma met Henk en Aad op verjaarsvisite. Ik paste op Nel. Er werd gebeld en een meneer kwam zeggen dat een kindertransport die avond zou vertrekken. Ik moest onmiddellijk mijn ouders waarschuwen. Ik rende naar de Broekweg, waar de familie verzameld was. Moeder in paniek, tantes huilden, Oma was verbijsterd. Zou ze hem ooit terugzien?

Pa en Ma holden naar huis om op tijd de koffer klaar te maken, Aad zo warm mogelijk aan te kleden en op tijd op de opstapplaats te krijgen. Een roerend afscheid volgde. Ma kon hem bijna niet loslaten. Ook zij vroeg zich af of ze hem nog ooit zou zien. De enige die er kalm onder bleef was Aad. Hij hield wel van een verzetje! Pa bracht hem weg, achter op de fiets. Een hoop kinderen werden die avond met hun koffertje plat in de vrachtauto gelegd. Daar ging het dekzeil over. Een steenkoude tocht naar Groningen volgde. Ik bleef achter met Henk. Vanaf die dag zou ik in een ijskoud bed slapen. Mijn warme slapie was weg.

Mee-eten bij boer Keijzer

Vlakbij boer Bos kenden we nog een boer, Jan Keijzer. Hij was getrouwd met een jeugdvriendin van mijn moeder. Zo af en toe kwamen we er wel eens voor een dagje. Ook zij wilden ons wel helpen. Aad had er eens een weekje gelogeerd. Hij kon het daar prima vinden. Ik mocht ook daarna, maar ik vond het daar niks. Kon niet wennen, had het voortdurend erg koud. Iets wat die goed doorvoede boeren niet konden begrijpen. Halverwege de week werd ik al weer thuis gebracht. Om toch nog iets voor ons te doen stelde de boerin voor dat Henk en ik daar tweemaal in de week 's middags zouden mee eten. Ma greep dat met twee handen aan, kregen we tenminste een paar keer stevig voedsel.

Het was een lange koude winter. Streng vorst, veel sneeuw en af en toe een sneeuwstorm. Op een dag gingen we op pad. Een wandeling van ongeveer 5 km. De boerderij lag pal aan De Bommeer. Ik wist een kortere weg, over de Rijskade. Dat zou de helft schelen. De Rijskade liep door de landerijen van verschillende boeren en werd weinig gebruikt. Maar ik kende de weg. Alleen, in normale omstandigheden. Nu lagen er sneeuwduinen en waren de sloten vaak niet van het land te onderscheiden. Ik kon de weg niet meer vinden. Ondanks de strenge winter waren de sloten onbetrouwbaar. Er zat brongas in de grond en daardoor werd het ijs niet een mooie dikke plaat, maar een massa van dunne laagjes op elkaar; zoals bladerdeeg. Kon je zo doorheen zakken. Ik durfde er niet overheen, maar door de sneeuwduinen zag ik ook het pad niet. De boerderij van Keijzer zag ik wel, maar ik wist er niet te komen.

Verdwaald

Uiteindelijk bereikten we, na urenlange omzwerving, de boerderij. De boerin was hoogst verbaasd ons te zien, ze dacht dat we in die kou niet zouden komen. Het warme eten was op, we kregen een paar boterhammen en een glas melk. Daarna moesten we gelijk weer weg om voor donker thuis te zijn. Ditmaal over de Broekweg, daar konden we niet verdwalen, maar ook dat was een hele tippel. Tegen donker waren we thuis. Ma was erg ongerust geworden. Ik vertelde het hoe en waarom en ma besliste dat we dat niet meer zouden doen. We zouden kunnen doodvriezen. Voortaan weer elke dag gaarkeukensoep.